

Oorlogsherinneringen van een opstandige schooljongen

Colofon

ISBN: 978 90 8954 891 7

Eerste druk 2016

© 2016 W.K. de Klerk

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden veelelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Oorlogsherinneringen van een opstandige schooljongen

W.K. de Klerk

Inhoud

Voorwoord	7
1. Het voorspel met vraagtekens	15
2. De oorlog is begonnen	31
3. De middelbare school	49
4. De Hongerwinter	65
5. Alleen, maar niet eenzaam	81
6. De Bevrijding	91
7. Opnieuw beginnen en ... doorgaan	103
Epiloog	111

Voorwoord

“Pas op, want als je nog een keer zo stout bent, gaat pappa weer naar zee.” Een kreet van mijn vader, die hoopte weer als zeeofficier te kunnen terugkeren naar zee. Dat lukte niet, want moeder, die geen zee-mansvrouw was en wilde zijn, wilde hem aan de wal binden toen zij in verwachting was van mij. Vader kon blijkbaar maar moeilijk wennen aan de wal.

Moeder had geprobeerd samen met hem een melk-winkel in Rotterdam te runnen, maar dat boek werd na elf maanden gesloten. Na een korte periode weer terug op zee te zijn geweest, werd hij uiteindelijk walkapitein bij de Nederlandse Ford-fabrieken in Amsterdam-West aan het Noordzeekanaal en verhuisden wij van Rotterdam via Amsterdam en daarna naar Zaandam precies tegenover de havens van die Ford-fabriek. Eind 1934 kwam mijn zusje op de wereld.

Waarom deze intro?

U moest eens weten wat onverwachte gebeurtenissen kunnen veroorzaken en een mensenleven kunnen veranderen. Maar ik zal mij beperken tot de periode 1938-1945 en noem dat gemakshalve ‘mijn oorlogsjaren’. Ruim tien jaar geleden vroeg

een studente uit Utrecht, die een dissertatie moest schrijven voor de afronding van haar universitaire opleiding, mij naar mijn jeugdbelevissen gedurende de Tweede Wereldoorlog (WOII), hoe ik de jaren 1940-1945 als kind had beleefd.

De NCRV zond toen die verhalen uit van een stuk of tien toenmalige jongens, onder wie ik.

Schrijven is voor mij een goed alternatief voor een gepensioneerd leven. Je kunt nu eenmaal niet elke dag golfen of aan het strand liggen. En gewoon niets doen is desastreus als je gezond bent. Als je gewend was hard maar prettig te werken, begin je na een paar maanden of een extra jaar vakantierust, weer geïnteresseerd te raken in ‘iets te doen te hebben’, dus ga je werk zoeken. Ik heb toen gekozen voor ‘schrijven’.

Mijn eerste boek *Op mijn Manier* kwam in 2005 uit. Daar kwam een beetje te veel mijn privéleven in voor, terwijl het eigenlijk over mijn carrière moest gaan. Daarom werd dit boek herschreven onder de titel *Aan het roer*, een versie die in 2015 uitkwam. In 2007 begon ik te zoeken naar de voorgeschiedenis van mijn ouders en was ik na drie jaar zoeken via internet en bezoeken aan archieven in staat om mijn stamboom met details tot rond 1565 uit te

werken en geschikt te maken voor een boek(je). Dit bleef binnen de familie en kwam dus niet op de markt.

Het TV-programma *Ik vertrek* bracht mij op het idee om onze belevenissen eens op te schrijven in Andalucia, over de periode vanaf 1999 toen wij emigreerden naar Zuid-Spanje. Want wil je van emigratie een succes maken, dan moet je wel een paar dingen vooraf uitwerken en realiseren. Dat boek verscheen in 2013 met de titel *Brieven uit Andalusie*.

En nu is het vijfde boek aan de beurt, want al die tijd had ik niet meer aan die oorlogsjaren gedacht, totdat mijn vrouw mij herinnerde aan die val uit de auto en de gevolgen daar weer van. Goed idee, want alhoewel ik die jaren in mijn eerste boek wel even heb aangetipt, maar meer ook niet, toch zit er een hiaat van circa vijf jaar in mijn levensgeschiedenis.

Dat hiaat ga ik dan nu corrigeren en invullen.

Er zijn dingen gebeurd die voor en na mijn oorlogsperiode een grote verandering teweeg hebben gebracht. Want als die nazi's niet op 10 mei 1940 waren binnengevallen, had ik zeker niet een Nederlandse carrière gehad of dit boek kunnen schrijven. Het meest waarschijnlijke zou zijn geweest dat ik medio 1940 met vader, moeder en

zusje naar Amerika zou zijn gegaan en daar verder zou zijn opgegroeid.

En nu al die herinneringen die onverwachts in 1985 bovenkwamen. In dat jaar had ik in mijn functie als algemeen directeur van Volvo personen-auto's Nederland BV ergens een lezing gehouden. Terugkomend bij ons bedrijf viel ik bij het uitstappen plotseling op de grond. De benen weigerden ineens, zomaar. Mijn chauffeur Smits bracht mij gelijk naar een dokter die mij een injectie gaf en – wees niet verbaasd - mij doorverwees naar een neuroloog. Dat riep bij mij en mijn vrouw vraagtekens op.

Na een grondig onderzoek suggereerde die specialist dat ik wel eens last zou kunnen hebben van een opgelopen litteken (beschadiging of trauma) in mijn jeugd of anders gezegd gedurende de oorlogsjaren. Daar keek ik van op, want er was geen haar op mijn hoofd die dacht dat die periode een mogelijke oorzaak zou kunnen zijn van die rare val.

Hij adviseerde, want ik had toch de mogelijkheid, alle woonadressen uit mijn jeugd weer eens te bezoeken, voor zover zij nog bestonden en dan voor die deuren stil te staan en herinneringen boven te laten komen en dan ... notities te maken, die een basis zouden moeten worden voor daarna te voeren gesprekken met een psycholoog.

Een vreemd voorstel, maar ... achteraf bleek dit een prima idee. Het was inderdaad een hele openbaring.

De reis nam ongeveer tien dagen in beslag, daarna begon ik rustig de opgekomen herinneringen puntsgewijs uit te werken op papier. En zelfs tijdens dat schrijven kwamen er weer herinneringen boven tafel, wat warrig, maar toch voldoende om dieper te graven. Er kwamen herinneringen boven die blijkbaar waren weggezaakt of anders gezegd gewoon vergeten of verdrongen.

Eigenlijk ben ik eerder een positieve denker en doener, dan iemand die steeds maar oude zaken oprakelt. Geleidelijk aan kreeg alles toch weer een plaats en kon ik er normaal en luchtig over praten, zonder emotioneel te worden. Dat heeft blijkbaar veel schoongemaakt. Het is zeer aanbevelenswaardig om zo'n experiment eens te proberen. Als je dan notities maakt en er nog eens een paar bladzijden mee vult, komt er veel los en wordt je geest schoner en dus ruimer. En vergeet niet dat alles te bepraten met iemand die je respecteert of van je houdt.

Maar eerlijkheid duurt het langst, want waarom schiet ik dan altijd weer vol en krijg ik tranen in mijn ogen tijdens de periode 4 tot 10 mei als TV en radio mij dwingen toch weer te denken aan mijn ervarin-

gen uit die periode. Dus heb ik er zeker toch een vorm van trauma uit mijn jeugd aan overgehouden. En dan doel ik niet alleen op oorlogsactiviteiten, maar ook op de lichamelijke opvoedingspraktijken van mijn vader. Die wilde een kerel van mij maken. En dat ben ik geworden, zij het later, en dan zonder hem. Daarvoor heeft die gehele oorlogsperiode en de echtscheiding van mijn ouders veel invloed op mij gehad. Al mijn notities vanaf 1938 tot en met augustus 1945 waren een bron voor mij om dit boekje te schrijven. Er komen kleine en grote, maar ook dramatische ervaringen in voor. Niet alle hongertochten of schoolervaringen zijn in extenso beschreven, maar wel de belangrijkste in mijn ogen, die de moeite waard zijn om nu door anderen te worden gelezen. Het verhaal is dus authentiek. Het was nuttig om zoveel mogelijk namen van personen te fingeren, omdat ik toch de meesten ben vergeten en misschien mede daardoor problemen zou kunnen veroorzaken. Daar is een duidelijke reden voor. Niet alleen uit tact, want je weet nooit wie je daarmee zou kunnen beschadigen. Neen, als ik vertel dat ik gedurende mijn schooljaren ruim vijftien (15) keer ben verhuisd, wordt het mijns inziens wat duidelijker. Want bijna elk jaar verhuisden mijn ouders en meestal ook naar een andere stad of dorp. En omdat de school niet mee-

verhuisde, moest ik dus wel naar een andere school. Gevolg ... geen jeugdvrienden. Vrienden kwamen mondjesmaat pas tijdens mijn zelfstandige periode en tijdens mijn huwelijk. Het enige voordeel van die verhuizingen was dat ik me weer moest concentreren op een nieuwe situatie en mij dus snel daaraan moest aanpassen. En dan vergeet je gauw wat wat en wie wie was. Maar ik heb wel uit die oorlog één relatie vastgehouden, met de familie Holstege uit Doornspijk, zij het dat evenals in Elburg ook alle kennissen in Doornspijk in de loop van de jaren erna zijn overleden, met uitzondering van de oudste dochter, Gerrigje Spijkerboer-Holstege (nu Gerrie genoemd), die u straks op een foto kunt herkennen als de enige overlevende in 2016. Ook zij herinnerde zich nog de periode dat mijn moeder en ik daar waren tijdens de hongerwinter en wij beiden dat contact met enige regelmaat trachtten vast te houden.

Maar tot slot nog één voordeel, ik kom snel met mensen in contact en kan mij snel aanpassen aan de steeds weer veranderende omstandigheden.

1. Het voorspel met vraagtekens

Het is voorjaar 1938. Ik ben ruim zeven jaar oud en woon met mijn ouders en zusje van 3 in de Dahliastraat in Koog aan de Zaan (NH). Als ik uit school kom, wachten moeder en vader mij op in de woonkamer.

Zij hebben een nieuwtje. Dat moet dus belangrijk zijn.

Vader vertelt dat er wat veranderingen in huis gaan plaatshebben, want we krijgen een meisje te logeren. In een land hier dichtbij worden bepaalde kinderen heel erg geplaagd, zo erg zelfs dat die kinderen en hun ouders eigenlijk uit dat land weg willen en de kinderen dus eerst weg moeten.

Dat komt omdat die mensen een joods geloof hebben en bijvoorbeeld niet op zondag, maar op zaterdag naar de kerk gaan, die synagoge heet. Sommigen van die mensen dragen ringbaarden en sommigen zijn heel erg knap en slim, waar anderen weer jaloers op zijn. Kortom, nu zijn er andere mensen die deze joodse mensen haten met als resultaat dat vooral hun onschuldige kinderen direct uit dat rare land moeten verhuizen naar veiliger landen.

Daarom worden zij nu gebracht naar ons land en

morgen komt zo'n meisje bij ons in huis. Leuk hè?
“En waarom bij ons?”, vraag ik. “Want ik heb al een zusje waar ik fijn mee speel en wat moet ik nu met een tweede meisje?”

Moeder vertelt dat het meisje Sara heet, en dat zij morgen al bij ons komt wonen en dat zij als een echt huisgenootje moet worden behandeld. Moeder wil dat ik dus ook lief en aardig voor haar ben. Beschouw haar maar als een tweede zusje. “Hoe oud is dat meisje?”, vraag ik. Zeven, is het antwoord, dus ouder dan Anne en net zo oud als ikzelf.

Moeder gaat door met haar verhaal. Zij heeft heel mooi zwart haar, maar spreekt geen Nederlands, maar Duits, maar wij gaan haar Nederlands leren, dus langzaam praten. “Je kunt ook wat aanwijzen, bijvoorbeeld de kachel of een bord waarvan wij eten, want dan zeg je langzaam terwijl jij het goed aanwijst drie keer: “kachel”, en hetzelfde doe je met dat bord, aanwijzen en driemaal langzaam zeggen “bord”.”

Ik denk na, nou, daar zijn wij dan mooi klaar mee. Wij kunnen haar amper verstaan en zij ons dus ook niet. Anne, mijn zusje, zegt niets. Maar ja, die is ook nog wel erg klein.

De volgende dag wordt Sara gebracht en vader moet een formulier tekenen. Als die man en die vrouw weer snel zijn vertrokken, kunnen wij ons beter concentreren op de nieuweling.

“Ons nieuwe zusje”, zegt moeder. Sara kijkt rond en is erg verlegen. Wat moet ik nu doen?

Vader en moeder doen wel erg vriendelijk tegen haar.

Enfin, het leven neemt zijn gangetje, maar die Sara wordt wel een beetje voorgetrokken door moeder en vader. Dat kind moet bij ons nog wennen, maar wij ook aan haar. Zij is aardig en wil best met mij en Anne spelen. Maar wat moeten wij dan met ons drietjes spelen? Vadertje en moedertje met Anne als kind? Of winkeliertje, zodat die Sara ook een klant wordt. Anne moet trouwens ook even wennen dat er een derde kind bijkomt. Maar na een paar weken gaat het al wat beter.

Wat ook opvalt, is dat vader steeds strenger wordt. Hij is nu walkapitein bij Ford, een Amerikaanse automobielfabriek in Amsterdam-West en aan de overkant van het Noordzeekanaal. Toen wij nog in de Havenstaat in Zaandam woonden, gingen moeder en ik met Anne in de kinderwagen wel eens met de pont over en naar hem kijken of hem de die morgen vergeten boterhammen alsnog brengen.

Hij mist misschien wel de zee waarop hij jarenlang voer. Op de meest onverwachte momenten schiet pa uit zijn slof.

Als ik buiten op straat een keer tegen de grond word gelopen door een jongen van 14, roept mijn vader die knul terug en zegt tegen mij: “Geef hem op z’n donder”. Wat daarvan terecht is gekomen, ben ik echt vergeten maar dat laat ik graag aan de verbeelding over van de lezer. Die jongen begreep er niets van. Idioot gedoe.

Wij spelen met Sara, over drie weken mag ze mee naar mijn school en komt zelfs naast mij te zitten. Wel leuk voor even, want tenslotte ben ik haar enige bekende en moet ik haar helpen met de lessen. Maar dat duurt niet lang want nadat zij wat is ingeburgerd, gaat zij naast een ander meisje in de klas zitten. En dan begint zij al wat Nederlands te spreken. Dat is een vooruitgang. Wel blijft zij naast mij lopen als we naar huis gaan of de volgende dag weer naar school lopen. De tijd verstrijkt en Sara begrijpt snel ons Nederlands. Het praten gaat een beetje moeilijker.

Intussen is het 1939 geworden. Sara is na zes maanden weer verhuisd naar een ander gezin. Het afscheid was wel een beetje treurig, want we waren

eigenlijk net goed en wel aan elkaar gewend. Het was zelfs gezellig. Jammer dus. Maar eerlijk gezegd zit er ook een voordeel aan, want dan zijn we weer met ons vieren. Alleen allemaal een jaartje ouder. Ook goed.

Tijdens de christelijke feestdagen speel ik een dominee, die tussen de schuifdeuren van de voor- en achterkamer met een kathedr van kistjes en een mooi kerstkleed daarover een kerstverhaal vertelt. Met Pasen doe ik iets soortgelijks. Mijn moeder, een van de toehoorders, is trots. Moeder zou eigenlijk wensen dat ik later predikant word, omdat ik, volgens haar, zo goed een dominee kan nadoen. En allemaal bijna uit het hoofd. Maar de tijd zal het leren.

Mijn vader wil echter een ‘man’ van mij maken en pakt mij stevig aan. Zo leert hij mij dus de zeevaartkundige uitdrukkingen, sterrenkunde en knopen maken, zonnetje schieten met een sextant en niet te vergeten de discipline zoals dat hoort aan boord. “Als de officieren aan boord zoals 1^e en 2^e stuurman of de kapitein wat zeggen, behoort de matroos dat zonder morren direct uit te voeren.” Maar we zitten of wonen niet in een schip, dus die vorm van discipline komt wel wat traag bij mij over. Dat is wel vervelend, hoor.

Moeder daarentegen zoekt naar een middenweg en komt met een alternatieve aanpak, want ik mag en ga straks jiu-jitsu-les krijgen omdat ik erg lenig en vlug ben, volgens de gymnastiekleraar op school.

Vader en moeder luisteren ook steeds meer naar de radio, want er is ergens in Europa een oorlog uitgebroken. Daar komen allemaal enge verhalen van. Oorlog is een woord, waar mensen op elkaar schieten en proberen de ander dood te maken. Wel een vreemd en verdrietig verhaal hoor, het is zelfs gevaarlijk schijnt het.

Onverwachts, in maart 1939, komt het hoge woord eruit, de familie gaat straks weer eens verhuizen. En deze keer wordt het naar De Meern (Oudenrijn) vlakbij Utrecht.

Misschien heeft het wel iets te maken met een brief uit Amerika van vaders broer van een maand terug. Ik weet het niet, maar vader en moeder praten er sinds die brief steeds stiekem over, want Anne en ik mogen er niets van horen. Wat ik wel krijg te horen, is dat vader namelijk daar in Utrecht een nieuwe baan heeft gekregen bij zijn oude vriend, meneer Both, die eerder ook bij Ford heeft gewerkt. Die is nu algemeen directeur bij de Aluminium Wals- en Persbedrijven in Utrecht. Mijn vader wordt daar